

MİTOLOJİK ANA TASAVVURU BAĞLAMINDA TOPRAK

EARTH IN THE CONTEXT OF MYTHOLOGICAL MOTHER

Harun AKÇAM* - Serkan KÖSE**

ÖZ: Türk mitolojisinde kozmogonik tasarım; gök, yer ve yeraltı olmak üzere üç katmanlı olarak düşünülmüştür. Sözü edilen her bir katman, iyi ve kötü kavramlarıyla anlamlandırılmıştır. Bu düşünceye göre, gök, tanrısal mekân olarak iyiliği/aydınlığı; yeraltı ise Tanrı tarafından cezalandırılan Erlik mekânını yani kötülüğü/karanlığı temsil etmektedir. Yeryüzü ise hem iyi hem de kötüye meyilli olan kişiöğlunun yaşadığı alanı simgelemektedir. Yeryüzünün merkez simgesi ise topraktır. Toprağın kutsallığı, yer ile gök arasında dünya eksenini (axis mundi) vazifesi gören ağaç, dağ gibi birçok unsura, tıpkı bir annenin bebeğini karnında taşıması gibi, yaşam alanı sağlaması düşüncesinden gelmektedir. Dolayısıyla toprak, üretici, bereket verici olarak tasarlanmıştır. Toprak farklı kültürlerde üzerinde yaşanan mekân olmasının yanında hayat verici ve besleyici özellikleriyle anne merkezli simgesel anlatımın önemli bir unsuru olmuştur. Diğer birçok toplumda görüldüğü gibi, Türk toplum ve kültür hayatında da toprağın ana olarak algılanması, çoban kültüründe otlaklara olan gereksinimden; tarım kültüründe ise toprağa olan ekonomik bağlılık ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çalışmada, mitolojik ana algısının, Türk mitik tasarımından beslenen sözlü folklor ürünlerindeki işlevsel konumu üzerine bir değerlendirme yapılması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toprak, Mitolojik Ana, Türk mitolojisi, Mitik Düşünce, Folklor Ürünleri.

ABSTRACT: Cosmogonic design in Turkish mythology; is thought of as a three-layered structure consisting of sky, ground and underground. Each of the mentioned plots is interpreted with good and evil concepts. According to this point of view, heaven reflects goodness/enlightenment as the divine space; the underground represents the place of malice, the evil/darkness punished by God. The earth, on the other hand, symbolizes the area inhabited by both the good and the evil. The central symbol of the ground is earth. The sanctity of the earth, the tree, the mountain, and many other factors and features, which are the axis of the world between the earth and sky, are just as thoughtful as the living space of a mother carries her baby. So the soil, the producer, is designed as a fertilizer. In addition to being a living space in different cultures, soil has become an important element of mother-centered symbolic expression with its life-giving and nourishing features. As seen in many other societies, the perception of land as the mainstream in Turkish society and cultural life is based on the need for grasslands in shepherd culture; whereas in agricultural culture it is due to the need for economic loyalty to the land. In this

* Dr. Öğr. Üyesi- İstanbul Arel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / İstanbul - h.akcamm@gmail.com (Orcid: 0000-0002-6644-3870)

** Doç. Dr.-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Nevşehir - serkankose@nevsehir.edu.tr (Orcid: 0000-0002-6478-8795)

research paper, the concept of mythological mother will be examined according to functional position of folklore products which are related to Turkish mythic design.

Keywords: Turkish mythology, mythological motherhood, soil, folklore products.

Giriş

Toplumların dünya-evreni anlama ve anlamlandırmanın ilk biçimlerini mitik düşünceyle sağladıkları görülmektedir. Mitik düşünce, insanın doğada yaşamını sürdürme mücadelesinin koordinatlarını belirleyen en temel unsurdur. İnsan, doğada olup biten olayların ve nesnelerin *ne olduğu, ne işe yarayacağı* gibi sorular etrafında buldukları cevaplar üzerine hayatlarını idame ettirmiş, özellikle anaerkil dönemde kadının üretken/doğurgan olduğu düşüncesine erişildiğinde ise yaratılışın temeline kadını koymuştur. Nitekim kadının avcı-toplayıcı topluluklarda üreme kültürleriyle birlikte ilişkilendirilmesi, erkeğin üreme sürecindeki işlevini bilmemesinden kaynaklanmaktadır (Yolcu, 2014: 72). Kadının biyolojik yapısı gereği doğurganlığı/üretkenliği, doğadaki canlı cansız nesnelerin dişil merkezli düşünülmesini beraberinde getirmiştir. Toprak, sözü edilen doğa nesnelere arasında ayrı bir öneme sahiptir. Toprakta ürün elde etmeye başlayan insan, toprak-kadın benzerliğinden dolayı olacak, toprağı dişil algılamış ve yüzyıllardır bu tasarım toprak ana-mitolojik ana düşüncesi içinde günümüze kadar aktarmıştır. Cassirer (2005: 277), söz konusu tasavvurun, ilkel düşünceden dini bilincin en yüksek düzeyde gelişmiş biçimlerine kadar gücünü koruyan bir nüve olduğunu ve toprağın ilk düşünceyi teşkil ettiğini belirtir.

Toplumların gelişim çizgisine bakıldığında, toprak ve dişillik arasındaki bağıntının gök ve erillik düşüncesini oluşturduğu görülmektedir. Toprak, yeryüzünde insan yaşamı için gerekli besin ihtiyacını karşılama işlevine sahip olmaktan, kutsallık mertebesine ulaşarak tanrıça figürüne ulaşmıştır. Özellikle tarım-çiftçi kültürüne geçişle birlikte, toprağa olan bağlılık artmış, yağmura olan ihtiyaç belirgin hale gelmiş ve buna bağlı olarak çeşitli ritüeller ortaya çıkmıştır. Toprağın ürün vermemesi, göğün yağmur vermemesine bağlanmış; anaerkil düzen zaman içerisinde değişime uğramış ancak toprağın ana-dişil özelliği kaybolmamıştır. Dolayısıyla, mitolojik ana, toprak ana, tabiat ana üzerine inşa edilen düşünceler, toplumsal ve kültürel belleğin hatırlama sembolleri haline gelerek folklorun birçok alanında yer almıştır. Çalışmanın ana eksenini, mitolojik dönemden itibaren toplumun ortak kültürel belleğinde yer edinmiş olan ana/kadın algısının toprakla ilintisi oluşturmaktadır.

Bulgular

Türk mitolojisinde dağ, su, ateş, ağaç, orman gibi doğaya ait unsurların her biri mitolojik ana tasavvuru temelinde şekillenmiştir. Toprak, aynı zamanda sözü edilen nesnelere mekân sağlayıp insanın yaşam alanını oluşturmuştur. Toprak ana kavramı pek çok sözlü verimde tezahür etmektedir. Çalışmada Türk kültüründe ait mit, destan, masal ve âşık şiiri

örnekleri seçilmiştir. Seçilen örnekler, sözlü kültür ürünü olarak oldukça geniş bir aktarım ve çeşitlenme alanına sahiptir. Böylece mitolojik ana/toprak ana tasavvurunun kullanım alanının yaygınlığı görülebilecektir. Türk mitlerinde mitolojik ana/toprak ana tasavvurunun en bariz bir şekilde ortaya çıktığı anlatı, Altay yaratılış mitidir. Bu mitte bahsedilen Ak-Ana (Ak-Ene) Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını vermiştir. Hiçbir şey yokken her yerin sular altında olması ve Tanrı'nın Erlik'i suyun altından toprak alması için göndermesi durumu, suyla birlikte toprağın varlığına işarettir. Erlik, ağzına aldığı toprağı Tanrı'dan saklamak suretiyle kutsaldışı bir davranış sergiler. Tanrı, Erlik'in bu davranışını fark ederek onu cezalandırır ve kaos ortaya çıkar. Dolayısıyla, toprak cezalandırmaya sebep olan bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda Tanrı'nın insanı ve onun yaşadığı mekânı yaratacağı bir etken olarak da yer almaktadır. Öte yandan mitik bilinçte ilk çalınan nesne olarak da toprak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında toprak, çalma ve cezalandırmanın, mitolojik dille ifade etmek gerekirse kaos ve kozmosun sınırını belirleyen unsurdur. Bununla birlikte, söz konusu mitte "Bir Ak-Ana (Ak-Ene) var idi, yaşardı su içinde/ Ülgen'e şöyle dedi, göründü su yüzünde/ Yaratmak istiyorsan, sen de bir şeyler Ülgen/ De ki hep, 'Yaptım oldu!' Başka bir şey söyleme! / Hele yaratır iken, 'Yaptım olmadı!' Deme! / Ak-Ana bunu dedi, sonra kayboluverdi / Denize dalıp gitti, bilinmez oluverdi" (Ögel, 1998: 433) şeklindeki ifadede, yaratıcı gücün Ülgen olduğu açıkça bellidir. Ülgen, "yaratılsın yer" ve "yaratılsın gök" emirlerini vererek yer ve gökyüzünü yaratmıştır. Ak-Ana dişi ruhu temsil etmektedir. Toprak ana/mitolojik ana tasavvuru bağlamında, Ak-Ana adlı dişi ruhun işlevine bakıldığında metindeki "Denize dalıp gitti, bilinmez oluverdi" ifadesi, Ak-Ana'nın akıbetini muallakta bırakmaktadır. Bu noktada, su ve Ak-ana ilişkisine dikkat etmek gerekmektedir. Radloff'un derlediği Kartaga-Mergen Destanında su, eril olarak tasavvur edilmiştir. Kız kardeşini arayan Kartaga-Mergen deniz atasına hitaben "Su atası babam der / Kız kardeşimin nereye gittiğini / Bilir misin su atası?" (Radloff, 1954: 401). Bu noktada, eril su ruhunda belirerek "yarat" emrini verip tekrar kaybolan Ak-Ana, Türk kültürünün anaerik döneminin bir kalıntısı olmalıdır. Mitolojik yaratıcı ana tasavvuru, suyun üzerine yaratılan yeryüzü ile toprak ana tasavvuruna evrilmiş görünmektedir. Dolayısıyla, yaratıcının Tanrı, ama yaratma yetisine sahip olanın ise mitolojik ana olduğu düşüncesini söylemek mümkündür. Türk mitik tefekküründe, mitolojik ana motifi zamanla yerini toprak ana motifine bırakmıştır. Ülgen'in yerini almadan önce yaratıcı tanrının mitolojik ana algısıyla eşdeğer olduğu düşünülebilir. Sonraki dönemlerde ise yaratıcı, eril Ülgen; yaratan/ilham veren/yaratmaya vesile olan ise dişil yeryüzü-toprak ana olarak gelişmiştir.

Türk sözlü anlatılarından masallarda mitolojik ana imgesi, kültürel bellekteki değişimle toprak ana imgesine dönüşmüştür. Yaratıcı mitolojik ana kültü, mitik dönemin ardından besleyici, koruyucu ve sağaltıcı (Tek, 2018) özellikler kazanarak topraktan yaratılma olgusuyla da birleşerek yaşamın başı ve sonu olarak toprak ana kültüne aktarılmıştır. Masallarda bu

imge kahramanlara yardım eden onları koruyan, kollayan veya kahramana “büyülü nesnelere temin eden” (Özen, 2008: 39) bir yardımcı şeklinde görülmektedir. Mitlerde yaratıcıya ilham veren mitolojik ana; masallarda kahramana yardımcı olan toprak ana olarak karşımıza çıkmaktadır. Bayat’a göre mitolojik ana, çeşitlenmeyle farklı ruhlara ve iyelere dönüşmüştür ve dağ, nehir, orman vb. koruyucu iyeler mitolojik ana’nın varyantlarıdır (Bayat, 2012: 13). O halde inanç ve pratiklerin yanı sıra halk anlatmalarında da farklı iye ve ruhların değişim dönüşümleriyle mitolojik ana olgusunu tespit edebiliriz.

Türk destanlarında mitolojik ana, değişim dönüşümle yer iyesi, dağ iyesi, toprak ana gibi kültürlerle kahramanın koruyucusu olarak sıklıkla görülmektedir. Maaday Kara Destanı’nda mitolojik ana, Altay’ın sahibesi (Altay Eezi) (Gürsoy-Naskali, 1999: 80) olarak görülmektedir. Söz konusu destanda Altay’ın sahibesi, Han Maaday Kara’nın hükmettiği Altay topraklarının hami ruhu şeklinde yer almaktadır. Destan metnine göre, Kara Kula Kan o toprakları işgal ettiğinde, Maaday Kara, oğlu Kögüdey Mergen’i Altay dağına emanet ederek “Bu kara dağ, baban olsun, yavrum; Bu dört gövdeli kayın, anan olsun yavrum” (Gürsoy-Naskali, 1999: 58) demiştir. Destanda Altay’ın koruyucusu yaşlı bir kadın olarak tasvir edilmiştir, ancak Maaday Kara, oğlunu doğaya teslim ederken dağı baba; kayın ağacını ise ana olarak tanıtmıştır. Bayat’a göre bu tanıtmaya, anaerkillikle ataerkilliğin bir arada hatırlanmasıyla ilgilidir (Bayat, 2012: 227). Destanda geçen kara dağ ve dört gövdeli kayın ağacı Altay’ın sahibesinin -belki de hiyerarşik açıdan daha altında yer almaktadır. Destanda geçen “Bereketli Altay’ın sana yardım etsin” ifadesi, bu düşünceyi akla getirmiştir. Tıpkı yaratma kudretine sahip eril tanrı Ülgen’e yaratma ilhamını veren dişil Ak-Ana örneğinde olduğu gibi, arkaik nitelikli Maaday Kara Destanı’nda da eril dağ ruhu, dişil kayın ruhunun üstünde dişil Altay toprak hamisi yani toprak ana bulunuyor olmalıdır. Altay’ın sahibesi Kögüdey Mergen’i bir yiğit haline getirip öcünü alması gerektiğini söyledikten sonra ise birden ortadan kaybolur. Bu da Ak-Ana’nın yarat emrini verip suya girdikten sonra kaybolmasını anımsatmaktadır.

Kahramanın koruyucusu olarak toprak ana imgesi, Hakas Destanlarından Han Orba Destanı’nda da görülmektedir. Destanda Kötü Han Hara Molat, Hara Han’ın yurdunu işgal etmiştir. Hara Han’ın karısı Hara Tarğah ise sihir yaparak halkının yarısını ak çiçeğe, mallarının yarısını mavi çiçeğe, küçük oğlunu gümüş yeşil çiçeğe ve yeni doğan kızını ise altın ak çiçeğe dönüştürür (Aktaş, 2011: 30-32). Destanda kahramanların ve hanın halkının koruyucusu olarak toprak ana kültü görülmektedir. Koruyucu toprak ana, açıkça görülmez. Ancak halk, mal ve çocukların sihirle çiçeklere dönüşerek toprak anaya teslim edilmesi söz konusudur. Zamanı gelince de guguk donuna girmiş bir kız tarafından bu halk, mal ve çocuklar çiçek formundan çıkarılmıştır. Bu olayı ölüm ve yeniden doğuş simgesi olarak düşünebiliriz. Böylece toprak ananın, yaratma-öldürme ve yeniden yaratma döngüsünün destanda dolaylı olarak işlendiğini söyleyebiliriz.

Yakut sahasının önemli destanlarından olan Er Sogotoh Destanı'nda da toprak dişil olarak betimlenmiş ve destanda çok defa ana dünya, yer ana, yer ana dünya olarak kullanılmıştır. Destanda, Ana Dünya'nın bir ruhu olduğu belirtilmiş ve bu ruh "Aan Alahsın Hotun kocakarı" (Ergun, 2013: 589) olarak adlandırılmıştır. Tıpkı Maaday Kara Destanı'nda olduğu gibi bu destanda da yeryüzü iyesi yaşlı bir kadın olarak tasvir edilmiştir.

Kahramana yardımcı unsur olarak toprak motifi masallarda sıklıkla görülmektedir. Kendisini köpeğe çeviren adamın sihirbaz karısından kurtulmasının anlatıldığı "Sihirbazın Hediyesi" adlı bir Kazak masalında kahramana yardım eden bir sihirbaz, kahramana bir avuç toprak verir ve bunu karısı saçı yaparken üzerine atmasını söyler. Böylece kahramanın karısı kırk eşek ve bir katır olur (Zhamakina, 2009: 373-376). Kansız kurban olan saçı esnasında kötü karakter üzerine atılan büyülü toprak, kahramanı kurtarmıştır. Bu masalda dikkat çeken nokta, sihirbaz kadının ritüel esnasında yani bir saçı töreninde toprakla büyülenmesidir. Benzer şekilde toprakla büyülenme, "Göl Canavarı" adlı bir Nogay masalında da görülmektedir. Söz konusu masalda kahraman, kötü iki ağabeyinden kurtulmak için bir ihtiyarın kendisine verdiği bir avuç toprağı, Cuma namazında hocaya vererek halkın üzerine attırmıştır. Böylece kahramanın ağabeylerinden birisi ala, diğeri ise kula renkli domuza dönüşmüştür (Işık, 2010: 274-279). Mitolojik ana'nın değişmeyen özelliğı, doğuran ve yutan, başka bir deyişle hayatın ve ölümün simgesi olmasıdır. Hayatın simgesi olan Umay'ı, ölümün simgesi olarak da Erlik'i ortaya çıkaran mitolojik ana'dır (Bayat, 2012: 12). Bu zıtlık paradigmasına göre, yukarıda örneğı verilen masallarda da koruyucu toprak, kötü insanlara çeşitli ritüellerde zarar vermektedir. Böylece kahramanın koruyucu, kurtarıcısı olarak toprak ana, yaratıcı mitolojik ananın devamı şeklinde görülmektedir.

Bazı masallarda ise toprak ana, doğrudan masalın içinde bulunmaktadır. Bir Başkurt masalında, doğduğu yerden uzaklaşan bir yiğit, yardım için toprak anaya yakarır ve toprak ana da ona cevap vererek kızını bu yiğide eş olarak verir (Çetin Milci, 2006: 164-165). Bu masalda kahraman göğre bakarak doğrudan "Ey Toprak anacığım" diyerek yalvarmıştır. Bu anlamda toprak ana, Ülgen'e yarat emrini veren bilincin ürettiğı işlevde görülmektedir.

Toprak ana ifadesinin doğrudan kullanıldığı bir başka masal ise Kırım Tatar Türklerinden derlenen "Kreml Yıldızları" adlı masaldır. Bu masalın Sovyet Rus etkisinde anlatıldığı bellidir. Masalda Mamut adlı bir çoban ve Hamza adlı bir sabancının emrinde çalıştığı zalim bir zengin adam yer alır. Bir gün Mamut'un kanı ve Hamza'nın teri ve gözyaşı toprağı damlamıştır. Daha sonra toprak kan, ter ve gözyaşını kabul etmiştir. Bu vesileyle sözü edilen iki kahramanın çocukları olur ve isimlerini "adalet" ve "baht" koyarlar. Kötü karakter olan zengin de bu iki çocuğı kaçırarak saklar ve diğeri insanlar da bu iki çocuğı zindandan kurtararak toprağı 'Senin yüzünü pislikten temizledik' demişlerdir. Toprak da onlara öğütler vermiştir

(Şamlıoğlu, 2013: 266-267). Bu masalda da toprağın yaratıcı özelliğine vurgu yapılmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere toprak aynı zamanda büyülu nesnelerin temin edildiği bir yardımcı özelliğe sahiptir. Bir Özbek masalı olan “Ekmeğin Değeri Hakkında” adlı masalda iki arkadaş, toprağın içinde sert katılaşmış bir ekmek bulur. Arkadaşlardan birisi ekmeği kenara atmış diğeri ise ekmeği alarak onu kuşağının içine saklamıştır. Daha sonra eşkiyalara rastlayan arkadaşlardan ekmeği atan kişi eşkiyalar tarafından öldürülmüş; diğeri ise kılıç darbesinden ekmek sayesinde kurtulmuştur.” (Saçkesen, 2010: 739). Dolayısıyla, büyülu bir nesne olarak ekmek, topraktan çıkararak kahramanı korumuştur.

Toprak, Türk efsanelerinde dönüştürme özelliğiyle de yer almaktadır. Efsanelerde, insanlar veya insan dışındaki varlıklar ya karşılaştıkları zor bir durumdan kurtulmak ya da cezalandırılmak için toprağa dönüşmektedir (Ergun, 1997: 181).

Mitoloji, destan ve efsane gibi sözlü anlatı türlerinde yer aldığı gibi, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde de toprak kavramının dişil olarak tasavvur edildiği görülmektedir. Âşık Kemterî, bir dörtlüğünde topraktan yaratılma olgusuna řu şekilde değinmiştir: Kemterî’yem yeryüzünde bittikçe/Çok kalıp eskittim gelip gittikçe/Pek tutmuşum o sultanı tuttukça/ Toprakken beni âdeme dönderdi (Özer, 2009: 21). Âşık Kemterî insanın yaratılmadan önce toprak olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadenin altında mitik bilincin insanın yaratılışıyla ilgili ürettiği düşünce açık bir şekilde görülmektedir. Âşık “toprakken beni âdeme dönderdi” diyerek Allah’ın toprağa şekil vererek insanı yarattığını söylemiştir. Bu düşünce Türk mitolojisinde Tanrı Ülgen’in toprağa şekil vererek insanı yaratmasıyla benzerlik göstermektedir (Köse, 2012: 107). Yine Âşık Birfani’nin “Toprak vatan toprak ana/Bakinca can verir cana/Meyil verme başka yana/Köylüm tarlaya tarlaya” (Ercil, 2008: 212) ya da Âşık Sinan’ın “Elvan kuşlar gel gel deyi seslendi/Kelebekler ovaları süsledi/Toprak ana ruhumuzu besledi/Gülümsedi yüzümüze çiçekler” (Gelekçi, 2007: 349) şeklindeki ifadeleri de doğrudan toprağın dişilliliği ve dolayısıyla mitik bilincin sözlü kalıplarla aktarımının göstergeleridir.

Sonuç

Mitolojik ana ve toprak ana dönüşümüyle ilgili olarak Türk folklorunda örnekleri çoğaltmak mümkün görünmektedir. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, Türk mitik bilincinde toprak, dişil bir varlık olarak tasarlanmış ve daha sonra Türk folklor metinlerinde ve yaşayan birçoğ geleneksel bilgide insanın ihtiyaçlarını karşılayan mahsulün ham maddesi olarak değer görmüştür. Dikkate değer nokta ise toprak algısının, mitolojik ana tasviriyile kalıplaşmış zihin kodlarına yerleşerek dişil özelliğini koruduğudur. Bu doğrultuda, özellikle tarım-çiftçi kültürüne adaptasyonun sağlanmasıyla birlikte toprak, Türk kültür dünyasında, üretici-doğurucu özelliğini daha kolay bir şekilde sürdürmüştür. Dolayısıyla toprak düşüncesi,

“mitolojik ana”dan “toprak ana”ya evrilen bir düşünce yapısını oluşturmuş, Türk kültür sisteminde gerek yaratma gerek ihtiyacı karşılama gibi işlevler dizgesinde devamlılık göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. (2011). *Hakas destanları III Han Orba*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bayat, F. (2012). *Türk mitolojik sistemi 2*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Cassirer, E. (2005). *Sembolik formlar felsefesi II mitik düşünme*. (çev.: Milay Köktürk), Ankara: Hece Yayınları.
- Çetin Milci, E. (2006). *Başkurt masalları ve Başkurt Türkçesindeki sözcük grupları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ercil, M. (2008). *Malatyalı Âşık Birfani (hayatı-sanatı ve şiirleri)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, M. (2013). *Yakut destan geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gelekcı, S. (2007). *Âşık Mürsel Sinan (hayatı-sanatı- eserleri)*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gürsoy-Naskali, E. (1999). *Altay destanı Maaday Kara*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Işık, M. (2010). *Nogay masalları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Köse, S. (2012). *Tanzimat'tan günümüze âşık tarzı şiir geleneğinde mitolojik unsurlar*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ögel, B. (1998). *Türk mitolojisi*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özen, S. (2009). *Konu ve yapı bakımından Kırgız peri masalları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, C. (2009). *Zileli Âşık Sadık Doğanay'ın hayatı, sanatı ve sanatçı kişiliği*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Radloff, W. (1954). *Sibirya'dan*. (çev.: Ahmet Temir), İstanbul: Maarif Basımevi.
- Saçkesen, A. (2010). *Özbek masallarının tip ve motif yapısı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şamlıoğlu, E. S. (2013). *Kırım Tatar masalları üzerine bir inceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tek, R. (2018). Anadolu Türk halk hekimliğinde toprak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 189-204.
- Yolcu, M. A. (2014). Babasız gebelik mitleri bağlamında Türk mitolojisinde gök-yer dikotomisi ve ana tanrıça kültürünün izleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 70-92.
- Zhamakina, A. (2009). *Kazak masalları üzerine bir inceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu / Author's Note: Bu çalışma, 13-15 Ekim 2017 tarihinde Sivas'ta düzenlenen "Halk Kültüründe Toprak Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan ve sadece özet şeklinde basılan bildirinin genişletilmiş biçimidir. / *This study is an expanded version of the paper presented at the "International Symposium on Soil in Folk Culture" held in Sivas on 13-15 October 2017 and published only in summary form.*

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Her iki yazar da eşit oranda katkı sunmuştur. / *Both authors contributed equally.*